

BALOGH LÁSZLÓ LEVENTE, FAZAKAS SÁNDOR, VALASTYÁN TAMÁS (SZERKESZTŐK): A FÉLELEM REPREZENTÁCIÓI A félelem megannyi aspektusa

A félelem reprezentációi című könyv, ahogy az előszóban is olvasható, a sokféleképpen tabusított emberi érzés, a félelem vizsgálatát állítja középpontba. A 2021-es kiadású kötet a Debreceni Egyetem Kulturális Archeológiai Kutatócsoport által 2019 áprilisában megrendezett interdiszciplináris *workshop* terméke. A munka témájával, valamint a benne szereplő tanulmányokkal jól illeszkedik a kutatócsoport korábbi három konferenciakötetéhez, amelyek *Az erőszak reprezentációi* (2015), *Az áldozat reprezentációi* (2016), valamint *A szégyen reprezentációi* (2017) címmel jelentek meg.

A könyv tizennégy tanulmányból áll, melyek bőséges hivatkozással ellátottak, jól követhető szerkezetűek, tudományosan is magas minőséget képviselnek, de egy laikus olvasó is könnyen követheti az adott megközelítés gondolatmenetét.

A tartalomjegyzékre egy kósza pillantást vetve szembetűnően rajzolódik ki a könyv felépítésének logikus struktúrája: a szerkesztők három nagy egységre bontották a félelemértelmezésekről megfogalmazott gondolatokat. Az elsőkben a vallási oldalról közelítő írások kaptak helyet, a második, az interdiszciplinaritást legjobban tükröző fejezetben a filozófia, a politika- és jogtudomány, illetve a pszichiátria képviselőinek írásait találjuk, a harmadik rész szerzői pedig leginkább az irodalomtudományt képviselik. A tanulmányok megszokottnak aligha mondható perspektívákat tárnak elénk, és a felvetett kérdések továbbgondolásra készítetik az olvasót.

Vannak többször előkerülő, ám eltérő perspektívájú félelemértelmezések. Többnyire a félelem biológiai, kulturális, antropológiai vonatkozásai tűnnek fel újra és újra. Akár nyomatékosító szándékot is felfedezni vélhetnénk ebben, de itt mégsem ez a helyzet, hiszen nem egy konkrét interpretáció kibontását találjuk a kötetben.

Németh Áron a vallástudomány oldaláról világítja meg a félelmet, filológia és azon belül kognitív nyelvészeti eszközök segítségével értelmezi az Ószövetségben is megtalálható (emberi) érzelmet. Fazakas Sándor írása szintén vallástudományi szempontú, de nála az isteni jelenlét megtapasztalásának segítő „funkciója” kerül a középpontba. A múlt mellett megjelenik a jelen és a jövő miatti félelem, valamint az ember viszonya ezekhez; többek között az ökológiai krízis mai problematikáját is tárgyalja. Hankovszky Tamás a vallástudományi szekció utolsó tanulmányában

az istenfélelem kívánatos és kvázi szükséges volta mellett érvel. Mindezen túl pedig feltárja annak okait, hogy az miért is tűnt el napjainkban.

Barcsi Tamás elsősorban a filozófia eszközeivel és gondolkodóival (Søren Kierkegaard, Arthur Schopenhauer, Norbert Elias, Pierre Hadot, Platón, Seneca, Ciceró stb.) mutatja be azt, hogy miként viszonyulhat az ember a halálhoz. Írása végén kitér arra is, hogy a Covid19-pandémia miként hathatott a halál tabusítására. Kiss Lajos András politikai, filozófiai, antropológiai, kulturális elemzése a félelem kontextusában értelmezi a 2001. szeptember 11-i, Empire State Building ellen elkövetett merényletet és annak meglepő, mégis belátható hatásait. A mesterséges intelligencia és a robotok egyesítése kapcsán a „működő” érzelmvilág kérdése is előkerül. Tárgyalja továbbá két filozófusnő (Martha Nussbaum, Judith Shklar) munkássága mentén a félelem és a demokrácia, a félelem és a politika összefüggéseit. Balogh László Levente az építményeket mint a biztonság és a rabság jelképeit elemzi. A fal, a körbekerítés, a fizikai objektummal való elválasztás értelmezéseinek történelmi változásait és társadalmilag fontos üzenetét tárja az olvasók elé. A fal mint hatalom és felsőbbrendűség, félelem és biztonság, határ és bástya interpretációira is kitér (egyebek mellett) a *Trónok harca* című sorozat képi világának segítségül hívásával. Agora Zsuzsanna a társadalmi normarendszer által a katonákra rótt eszményképpel foglalkozik, ennek alakulás-, fejlődéstörténetét vizsgálja az I. világháború időszakában. Szunyog Tibor a büntetőjogban és büntetőeljárások során megjelenő félelmek mikéntjét és elszenvedő alanyait azonosítja példákon keresztül. Takács Erzsébet írásában a nemzethalál mondhatni apokaliptikus víziója a szervező elv, a hazai demográfiai változásokat elemzi a Kádár-kortól napjainkig. De ennél sokkal többről szól a tanulmánya, melyben a teljesség igénye nélkül helyet kap a családpolitika és annak hatása, a nők munkába állásának következményei a családmodellekre, elköteleződésre, az eugenika kérdése.

A könyv utolsó, tematikusan összefüggő részében öt irodalmi, művészeti problémákkal foglalkozó tanulmányt találhatunk. Horváth Andrea Ingeborg Bachmann *Todesarten*-ciklusáról szóló tanulmányában az irodalom és a heideggeri filozófia összefüggései is körvonalazódnak. Főfai Rita *A legyek ura* kapcsán vizsgálja a felnőtt lét és a gyermeki lét, a hatalom és a kiszolgáltatottság viszonyát. Takács Miklós Stephen King *Christine* című regényének elemzése során rávilágít arra, hogy a kegyetlenség forrása maga az ember, amely a félelem kontextusában nem hagyható figyelmen kívül. Takács a regény, valamint a tudomány és technológia fejlődése kapcsán úgy véli, hogy az önvezető járművekről való diskurzus során szükség lesz a *Christine* újbóli interpretációjára. Pabis Eszter a félelem-szégyen-erőszak hármasság fogalmi hálójában mozog Terézia Mora *A szörnyeteg* című regényének értelmezésekor. Végül, de nem utolsósorban Valastyán Tamás a félelem állandó jelenlétére világít rá Borbély Szilárd költészetében, amelyben a félelem a létdiszpozíció részeként értelmeződik.

A félelem mint ambivalens jelenség végigkíséri a tanulmányokat: a félelmet nem lehet tökéletesen feloldani, de talán ez nem is feladatunk. A könyv – ahogy fentebb, a bevezető sorokban is olvasható – az interdiszciplinaritás jegyében tárja fel a félelem egyes reprezentációit, és egy újabb értékes művel gazdagítja a félelem-szakirodalmat.

Véleményem szerint ez a kötet jó példája annak, hogy az interdiszciplináris megközelítés miként segíti jelen esetben a félelem értelmezési kereteinek kiterjesztését. Noha a teljesség igényét aligha lehet célként kitűzni és kielégíteni egy-egy tanulmányban, mégis, a különböző tudományterületek reprezentációiból való szemezgetés lehetőséget ad arra, hogy korábbi és különböző ismereteinket szorosabbá lehessen fűzni általuk.

(Balogh László Levente – Fazakas Sándor – Valastyán Tamás szerkesztők: A félelem reprezentációi. Cultura Animi Kultúrtudományi Sorozat 4. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2021, 300 o.)

Laki Beáta

Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar
Magatartástudományi Intézet